

УДК 343.346.5:343.98-047.58(477)(043.5)

ІНСЦЕНУВАННЯ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОЇ ПОДІЇ ЯК СКЛADOVA ЧАСТИНА СПОСОБУ Й ОБСТАНОВКИ ВЧИНЕННЯ ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ЗЛОЧИНІВ

Юрій ОСАДЧИЙ,

аспірант кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена визначенню сутності інсценування дорожньо-транспортної події як способу вчинення, приховування наслідків вчинення окремої категорії злочинів з метою протидії їх виявленню та розслідуванню. Запропоновано криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних з інсценуванням дорожньо-транспортної події, за окремими підставами. Крім того, зроблено висновок, що інсценування дорожньо-транспортної події може бути як складовою частиною способу вчинення окремих категорій злочинів, так і способом приховування наслідків їх вчинення, а також способом приховування самої події вчинення злочину. Метою застосування злочинцями інсценування дорожньо-транспортної події у разі вчинення окремої категорії злочинів є протидія їх виявленню та розслідуванню.

Ключові слова: інсценування дорожньо-транспортної події, криміналістична характеристика, способи, обстановка.

RE-ENACTMENT OF ROAD ACCIDENT AS PART OF THE WAY AND CONDITIONS OF COMMITTING OF CERTAIN CATEGORY OF CRIMES

Yurii OSADCHII,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Law,
Criminal Procedure and Criminalistics of
Odessa National University named after I.I. Mechnikov

SUMMARY

The article is devoted to the definition of entity of re-enactment of road accident as a way of committing and hiding of consequences of committing a certain category of crimes with the aim of countering to their detecting and investigating. As a result, the research proposed criminalistic classification of crimes related to re-enactment of road accidents by certain basics. In addition, concluded that a re-enactment of road accident may be both part of the way of committing of certain categories of crimes and a way of hiding the consequences of its committing, as well as a way of hiding the event of committing of crime itself. The purpose of the application by criminals of re-enactment of road accident during the commission of a certain category of crimes is preventing of their detection and investigation.

Key words: re-enactment of road accident, criminalistics characteristics, ways, conditions.

Постановка проблеми. Дослідження тенденцій розвитку сучасної злочинної діяльності свідчить про те, що протидія виявленню та розслідуванню окремої категорії злочинів стає обов'язковою складовою частиною їх вчинення. Складність, різноманітність способів приховування наслідків вчинення злочинів як однієї зі складових частин протидії виявленню та розслідуванню перешкоджає встановленню не тільки обставин конкретного злочину, злочинців, але й виявленню самого факту злочинної події.

Одним із різновидів протидії виявленню злочинів є інсценування, спрямоване на внесення змін до обстановки місця вчинення злочину, як складову частину способу приховування вчинення злочинів.

У зв'язку з розповсюдженістю ситуацій, які виникають внаслідок відносин, спрямованих на забезпечення безпеки руху й експлуатації транспорту, а також пов'язаних із порушенням правил дорожнього руху й експлуатацією транспортних засобів, злочинці, як свідчить аналіз матеріалів слідчої та судової практики, досить часто використовують у своїй діяльності інсценування дорожньо-транспортної події (далі – ДТП) як складову частину способу вчинення та способу приховування окремих проявів злочинної діяльності.

Означене потребує розробки криміналістичних засобів, спрямованих на виявлення ознак подібних інсценувань, а також на подальше розслідування виявлених фактів здійснення злочинної діяльності в умовах постійної протидії.

Актуальність теми дослідження підтверджується відсутністю наукових досліджень особливостей використання інсценування ДТП як обов'язкової складової частини способу й обставин вчинення та приховування слідів вчинення окремої категорії злочинів, попри те, що вчинення злочинів із застосуванням інсценування ДТП створює умови для довготривалої злочинної діяльності, а також для уникнення від відповідальності.

Стан дослідження. Проблеми протидії злочинної діяльності розслідуванню злочинів досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як: О.В. Александренко, Е.У. Бабаєва, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, А.Ф. Волобуєв, С.Ю. Журавльов, В.М. Карагодін, В.О. Коновалова, В.П. Лавров, А.Ю. Федоренко, В.Ю. Шепітько, Р.М. Шехавцов та багато ін.

Дослідженню особливостей застосування інсценування під час вчинення злочинів як способу приховування наслідків вчинення злочину присвятили свої роботи

такі вчені, як Г.Г. Зуйков, А.Г. Гельманов, В.П. Колмаков, А.М. Кустов, І.М. Лузгін, Г.М. Мудьюгін, В.О. Образцов, В.А. Овечкін, О.Р. Ратінов, А.А. Саковський, В.В. Семенов та ін., здобутки яких стали підґрунтям для подальшого розвитку теоретичних основ виявлення та розслідування окремих категорій злочинів, пов'язаних з інсценуванням.

Однак, слід зазначити, що в жодній роботі комплексно не розглядалися криміналістичні особливості способів та обставин вчинення злочинів, пов'язаних з інсценуванням ДТП, з урахуванням сучасних умов.

Метою та завданням статті є визначення сутності інсценування ДТП як складової частини способу й обставин вчинення, а також способу приховування наслідків вчинення окремої категорії злочинів з метою протидії їх виявленню та розслідуванню.

Здійснюючи дослідження, для досягнення мети ми використовували у комплексі загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, такі як: формально-логічний метод (у визначенні особливостей схем вчинення злочинів із застосуванням інсценувань ДТП), системно-структурний метод (у побудові класифікації інсценувань ДТП, а також злочинів, пов'язаних з інсценуванням ДТП), статистичний і соціологічний метод (у вивченні слідчої та судової практики).

Означені методи дослідження використовувалися в їхньому діалектичному взаємозв'язку.

Результати дослідження засновані на аналізі широкого кола наукових джерел із криміналістики, теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, кримінології, кримінального права, соціології, психології тощо.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наявних у криміналістичній літературі думок щодо поняття та сутності інсценування дає можливість стверджувати, що інсценування можливо визначити як штучне створення певної обстановки з метою приховування реальної події.

Так, О.М. Васильєв характеризує інсценування як штучне створення відповідної обстановки з метою приховування реальної події [4, с. 304], І.Х. Максудов визначає інсценування як штучне створення картини події для приховування злочину [7, с. 316].

Під обстановкою розуміється система різномірних взаємодіючих об'єктів, явищ і процесів, які характеризують умови та час, речові та інші умови навколишнього середовища, особливості поведінки інших учасників протиправної події, психологічні зв'язки між ними та інші фактори об'єктивної реальності, що визначає можливість, умови та інші обставини вчинення злочину [5, с. 139]. Тому доцільніше говорити про інсценування як про штучно створену обстановку місця певної події.

Іноколи під інсценуванням розуміють створення уявлення іншого злочину з метою замаскувати реальну дію та ввести, таким чином, органи розслідування в оману, ускладнивши їх діяльність [6, с. 47]. Але таке визначення містить тільки складову частину мети застосування інсценування та не визначає особливостей дій злочинця, спрямованих на створення відповідного уявлення.

Слід підтримати думку В.І. Фадєєва, який зазначив, що будь-яке інсценування, як результат цілеспрямованої діяльності правопорушника, завжди відбиває, внутрішньо містить у собі деякі елементи події, що дійсно сталося. Особливе відношення сутності та явища в інсценуванні, коли явище стає видимістю (уявним діянням) і водночас відбиває елементи суті дійсного злочину, необхідно розглядати в якості однієї із важливіших закономірностей інсценування [11, с. 16].

Аналіз матеріалів слідчої, оперативної та судової практики свідчить про те, що одним зі способів інсцену-

вання під час вчинення злочинів, поряд з інсценуванням самогубства, нещасного випадку, є інсценування ДТП.

З урахуванням того, що в основі інсценування завжди наявне штучне створення матеріальних слідів події [2, с. 369], під інсценуванням ДТП, на нашу думку, слід розуміти умисне створення матеріальних слідів з метою утворення обстановки, що не відповідає події, яка фактично сталася.

Ґрунтуючись на класифікаціях, запропонованих Р.С. Белкіним [2], Є.В. Барановим [1], В.А. Овечкіним [9] та С.І. Медведєвим [8], можливо запропонувати таку класифікацію інсценувань ДТП за відповідними підставами:

1. Залежно від внесення змін у навколишнє середовище, інсценування ДТП може бути спрямоване на:

- штучне створення обстановки, яка має ознаки ДТП;
- внесення змін до реальної обстановки ДТП.

2. Задля забезпечення сприйняття інсценованої обстановки ДТП як реальної злочинці можуть надавати слідству неправдиву інформацію (як самі, так і шляхом використання неправдивих свідчень «свідків-очевидців»), у зв'язку з чим інсценування ДТП може бути:

- з використанням неправдивих свідчень третіх осіб;
- без надання неправдивих свідчень і підтримки сприйняття слідством інсценованої ДТП.

3. Інсценування ДТП може бути використане як:

- спосіб вчинення злочину;
- спосіб приховування злочину.

4. Як спосіб приховування злочину, інсценування ДТП може виступати у вигляді:

- штучно створеної обстановки ДТП;
- штучно створеної обстановки ДТП, що не має злочинного характеру.

Таким чином, можливо стверджувати, що інсценування ДТП може бути використано як спосіб приховування злочину або як спосіб приховування безпосередньо події.

5. За наявністю факту самої ДТП:

- ДТП, яка реально сталася;
- інсценована ДТП, що не мала місця насправді, матеріальні сліди якої були штучно створені (наприклад, на інсценоване місце події злочинцями були доставлені автомобілі, ушкоджені за інших обставин);

– ДТП, деякі обставини якої були сфальсифіковані (наприклад, ДТП мала місце, але матеріальний збиток був штучно завищений або винуватцем зіткнення транспортних засобів була інша особа).

6. Залежно від суб'єкта, інсценування ДТП може здійснюватися (або забезпечуватися):

- злочинцем-одинаком особисто;
- організованою злочинною групою;
- іншими особами у співучасті зі злочинцем;
- іншими особами без співучасті зі злочинцем (наприклад, під психологічним впливом злочинця).

7. За рівнем професіоналізму виконавця – інсценування ДТП, вчинене:

- «професіоналом»;
- «дилетантом».

8. За часом інсценування ДТП може:

- передувати вчиненню основного злочину;
- збігатися з часом вчинення основного злочину;
- йти після вчинення основного злочину.

9. За місцем застосування інсценування ДТП може бути здійснено:

- на місці вчинення основного злочину;
- у місці, не пов'язаному з місцем вчинення основного злочину.

10. За спричиненою шкодою внаслідок інсценування ДТП – на ті, що завдали:

- матеріальної шкоди;
- матеріальної шкоди у великих розмірах;
- тяжких наслідків, пов'язаних зі смертю або тяжкими тілесними ушкодженнями інших осіб.

11. За метою інсценування ДТП може бути застосовано задля:

- створення уявлення нещасного випадку;
- створення уявлення самогубства;
- створення уявлення ДТП
- забезпечення вчинення злочину (наприклад, вимагання, шахрайства тощо);

12. За механізмом інсценування ДТП:

- за участю транспортних засобів суб'єктів вчинення основного злочину;
- за участю транспортних засобів сторонніх осіб;
- за участю сторонніх осіб.

Окремо слід зосередити увагу на класифікації та визначенні деяких особливостей злочинів, пов'язаних з інсценуванням ДТП.

Так, інсценування ДТП може бути складовою частиною способу вчинення та приховування наслідків вчинення вбивств (наприклад, вбивств на замовлення, замаскованих під ДТП).

Під час вчинення розбійних нападів на інкасаторів інсценування ДТП може стати складовою частиною способу зупинення транспортного засобу інкасаторів, а також створення уявлення випадковості самої події.

Особливої уваги заслуговують досить розповсюджені (як свідчить аналіз соціальних мереж і матеріалів слідчої практики) шахрайства та вимагання, пов'язані з використанням інсценування ДТП як обов'язкової складової частини способу вчинення означеної категорії злочинів. Маються на увазі т. зв. «автопідстави», пов'язані з імітуванням ДТП з метою отримання коштів у потерпілого. У зазначених ситуаціях злочинці можуть виступати як пішоходи або як водії. Шахраї-пішоходи можуть імітувати потрапляння під авто жертви з подальшим вимаганням коштів із шантажем і погрозами звернутися до правоохоронних органів. Найчастіше добросовісних автомобілістів «підрізають» на поворотах або гальмують на спусках, тим самим створюючи неможливість уникнення зіткнення. Зазвичай шахраї використовують вже раніше пошкоджені та не нові машини. Після зіткнення з авто, що ініціювало ДТП, шахраї чинять психологічний тиск на водія, обґрунтовують серйозність пошкоджень, погрожують зверненням до правоохоронних органів [10].

Можуть мати місце і більш складні схеми. Водія може переслідувати транспортний засіб і вимагати зупинки певними знаками. Після зупинки водій транспортного засобу виходить, оглядає машини, залишає на прохання свій телефонний номер і, не помітивши пошкоджень, продовжує рух. Однак на цьому афера не завершується. Після цього шахраї продовжують переслідування і знову вимагають зупинки транспортного засобу, і цього разу з'ясовується, що транспортний засіб шахраїв пошкоджений. І тоді починаються погрози і вимагання. Становище шахраїв вигідно відрізняється тим, що машини вже з'їхали з місця ДТП, а тому претендувати на страхове відшкодування неможливо, і є додаткові аргументи для психологічного тиску на водія. Крім того, надання номера телефону шахраям означатиме, що вони можуть дзвонити і тероризувати потерпілого і надалі, вимагаючи грошей чи погрожуючи [10].

Також шахрайство з ініціюванням ДТП може бути спрямоване на отримання страхових відшкодувань або завищення розміру збитків.

Зазначені шахрайства у сфері страхування автотранспорту можна розділити на дві групи: учинені а) стра-

ховиками та (або) співробітниками страхових компаній; б) страхувальниками та іншими особами з метою отримання страхової виплати.

Так, у випадках, коли водіями на транспортний засіб оформлено автокаско, з метою одержання страхових виплат можуть застосовуватися такі найбільш розповсюджені схеми [3]:

- інсценування ДТП або надання неправдивої інформації про наслідки реальної ДТП, що фактично неможливо без встановлення корупційних зв'язків із патрульною поліцією, тому що страхова компанія вимагає висновків відповідних органів про факт ДТП, що стався;
- використання автомобіля-двійника, коли на авто встановлюються державні номери, які не належать цьому авто. Реальне авто може бути після ДТП або з пошкодженнями від іншої події. Паралельно інсценується ДТП, щоб отримати страхову виплату [детальніше, див.: 12].

Інсценування ДТП також застосовується злочинцями як спосіб приховування вчинення злочинів у сфері економічної діяльності (наприклад, інсценування зіткнення із транспортним засобом, у якому знаходяться документи, що містять докази злочинної економічної діяльності, тощо).

Висновки. Запропонована криміналістична класифікація інсценувань ДТП, а також загальна криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних із використанням інсценування ДТП, можуть стати підґрунтям та повинні бути використані у побудові міжвидової методики виявлення та розслідування зазначеної категорії злочинів, а також відповідних мікрометодик.

Створення методик виявлення ознак та обставин, які вказують на інсценований характер ДТП, сприятиме підвищенню рівня виявлення та розслідування злочинів, прихованих під ДТП, а розповсюдження інформації щодо особливостей способів вчинення окремих категорій злочинів може мати профілактичне значення.

Список використаної літератури:

1. Баранов Е.В. Криминалистическая сущность инсценировок и методы их разоблачения при расследовании преступлений: автореф. дис. ... канд. юр. наук: 12.00.09. М., 1977. 18 с.
2. Белкин Р.С. Курс криминалистики: в 3 т. М.: Юристъ, 1997. Т. 3: Криминалистические средства, приемы и рекомендации. 480 с.
3. В Украине активизировались автомобильные мошенники: как аферисты обманывают покупателей авто. URL: <https://www.segodnya.ua/economics/avto/v-ukraine-aktivizirovalis-avtomobilnye-moshenniki-kak-aferisty-obmanyvayut-pokupateley-avto-640248.html>.
4. Васильев А.Н. Тактика осмотра места происшествия. Криминалистика / под ред. А.Н. Васильева. М.: Изд-во Московского ун-та, 1971. 564 с.
5. Васильев А.Н., Яблоков Н.П. Предмет, система и теоретические основы криминалистики. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. 144 с.
6. Лунин И.М. Методологические проблемы расследования. М.: Юрид. лит., 1973. 216 с.
7. Максудов И.Х. Тактика осмотра места происшествия и других видов осмотра. Криминалистика / под ред. И.Ф. Крылова. Л.: Изд-во ЛГУ, 1976. С. 302–329.
8. Медведев С.И. Негативные обстоятельства и их использование в раскрытии преступлений: учеб. пособ. Волгоград: НИИРИО ВСШ МВД СССР, 1973. С. 50–51.
9. Овечкин В.А. Расследование преступлений, скрытых инсценировками: учеб. пособ. Х.: Юрид. ин-т, 1979. 45 с.

10. Ромашенко І. Як не потрапити у халепу і не стати жертвою шахраїв. Юридичний вісник юридичної компанії «Правова група «ЮСТА». Вип. № 3 (лютий, 2015). URL: <https://www.slideshare.net/luizasmelianskih/ss-46654594>.

11. Фадеев В.И. Расследование инсценировок преступных событий: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Воронеж, 1998. 191 с.

12. Четыре схемы мошенничества в автостраховании. URL: <http://auto.bigmir.net/autonews/autoworld/1511559Chetyre-shemymoshennichstva-v-avtostrahovanii>.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Осадчий Юрій Іванович – аспірант кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету імені І.І. Мечникова

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

Osadchii Yurii Ivanovich – Postgraduate Student at the Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of Odessa National University named after I.I. Mechnikov

osa26091994@icloud.com

